

Ondersteuningsgids

2018-2019

1 VOORWOORD

Voor u ligt de ondersteuningsgids van de PCBO Leiderdorp 2018-2019. De ondersteuningsgids is bestemd voor leerkrachten, intern begeleiders en directie van de PCBO en beschrijft de mogelijkheden van ondersteuning en de wegen daar naartoe. Daarnaast vormt de ondersteuningsgids een goed uitgangspunt voor de communicatie met ouders over ondersteuningsmogelijkheden van hun kind.

Ouders en/of andere belangstellenden hebben inzage in deze ondersteuningsgids. Wanneer ouders en/of andere belangstellenden deze gids raadplegen, is het goed om te beseffen dat de inhoud en het taalgebruik gericht zijn op intern gebruik van deze gids binnen de PCBO.

Peter Laman, directeur-bestuurder PCBO Leiderdorp

Oktober 2018

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	2
Wie doet wat?	5
Leerkracht	5
Intern begeleider	5
Directie	6
Lijst interne specialisten PCBO	7
Passend Onderwijs	8
Handelingsgericht werken	9
Achtergrondinformatie	9
Groepsoverzicht	10
Groepsplan	10
Groepsbespreking	10
Groepsbezoek en nabespreking	11
Afname CITO	12
Interne expertise PCBO scholen	13
Dyslexie	13
Ernstige Reken Wiskunde- problemen en Dyscalculie (ERWD)	15
Gedragsproblemen	17
Sociaal-emotionele ontwikkeling	20
Bovenschoolse Plusklas 'de Prisma'	22
Orthopedagoog van PCBO	25
Externe expertise	26
Samenwerkingsverband PPO	26
Ondersteuningsteam PPO	26
Expertteam PPO	27
Het Centrum voor Jeugd en Gezin	27
Doorstroom volgende klas of doublure	29
Doorstroom naar groep 3	29
Doorstroom naar groep 4 t/m 8	30
Ontwikkelingsperspectief	31
Communicatie naar ouders en kind	32
Wet meldcode Huiselijk Geweld en Kindermishandeling	33
Protocol ter voorkoming van pestgedrag	34
Beschikbare documenten PCBO	43
Format Groepsplan/ Evaluatie/ Groepsoverzicht	43
Agenda Groepsbespreking	43

Intakelijst nieuwe kleuters	43
Toetskalender	43
Tijdpad voor aanmelding voor het schooljaar PO/VO	43
Aanmeldingsformulier expertteam	43
Groeidocument	43

2 WIE DOET WAT?

2.1 Leerkracht

De groepsleerkracht is verantwoordelijk voor:

- het stimuleren en begeleiden van de didactische en sociaal-emotionele ontwikkeling van alle leerlingen in de groep;
- het opstellen van groepsplannen/groepsoverzichten voor technisch lezen, begrijpend lezen of luisteren, spelling en rekenen;
- afnemen en nakijken van toetsen;
- interpreteren van toetsresultaten en deze bespreken met de intern begeleider;
- voorbereiden groepsbesprekingen (zie 4.2 t/m 4.4);
- regelmatig contact onderhouden met ouders van alle leerlingen in de groep en zorgdragen voor verslaglegging in Parnassys;
- de intern begeleider op de hoogte houden van leerlingen in een ondersteuningstraject;
- op de hoogte blijven van recente ontwikkelingen op het gebied van passend onderwijs en handelingsgericht werken.

2.2 Intern begeleider

De intern begeleider is verantwoordelijk voor:

Coördinerende en uitvoerende taken, zoals

- opstellen van procedures en richtlijnen op het gebied van ondersteuning;
- organiseren van onderzoek en speciale ondersteuning m.b.t. leerlingen met een ondersteuningsbehoefte;
- bewaken van de procedures en afspraken;
- plannen, voorbereiden en verslaglegging van groepsbesprekingen, ondersteuningsteams en gesprekken met externen;
- informeren van de directeur over lopende ondersteuningstrajecten en de laatste ontwikkelingen op het gebied van ondersteuning en passend onderwijs;
- dossiervorming en dossierbeheer;
- opstellen van de toetskalender;
- coördineren van verwijzing en aanmelding van leerlingen voor externe ondersteuning (CJG, PPO en ONL);
- stichtingsbreed overleg met intern begeleiders elke zes weken;
- secretaris zijn van het ondersteuningsteam;
- coördineren van plaatsing en terugplaatsing van leerlingen naar en van het SBO;
- coördineren van instroom en uitstroom van nieuwe leerlingen van buitenaf (zij-instromers);
- leerkrachten van groep 7 en 8 ondersteunen bij het overgangstraject van het primair naar voortgezet onderwijs, het PO-VO traject (zie bijlage 6).

Begeleidende taken, zoals

- minimaal twee keer per jaar groepsbezoeken voorafgaand aan de groepsbespreking;
- begeleiden en coachen van collega's in het afnemen van diagnostische toetsen en

- het invullen van observatieformulieren;
- begeleiden en coachen van collega's bij het interpreteren van gegevens over de ontwikkeling van leerlingen, het opstellen en uitvoeren van de groepsplannen en het bewaken van het vervolg daarop;
- leerkrachten ondersteunen bij het zoeken van remediërend /extra materiaal;
- coachen van leerkrachten in handelingsgericht werken;
- observeren van klassensituaties teneinde advies te geven aan de collega's voor aanpak van een leerling met een ondersteuningsvraag of een aanpak binnen het klassenmanagement.

Innoverende taken:

- kennisoverdracht bij inhoudelijke vergaderingen;
- regelmatig evalueren van de ondersteuning en begeleiding;
- advies uitbrengen en meedenken t.a.v. het onderwijs- en ondersteuningsbeleid van de school;
- initiatieven nemen in innovatieve veranderingen op het gebied van het didactisch en sociaal-emotioneel functioneren van de leerlingen binnen de school;
- voorstellen doen t.a.v. van de nascholing van het team m.b.t. de didactische aanpak en pedagogische lijn;
- het team op de hoogte stellen van nieuwe ontwikkelingen op het gebied van ondersteuning;
- implementeren van nieuwe onderwijsontwikkelingen i.s.m. directie;
- het jaarlijks bijwerken van de ondersteuningsgids.

2.3 Directie

De directie is verantwoordelijk voor:

- het goed laten functioneren van de ondersteuningsstructuur op zijn/haar school;
- betrekken van ouders bij de ondersteuning van een leerling;
- op de hoogte zijn van een ontwikkelingsperspectief (OPP);
- evalueren en eventueel bijstellen van de ondersteuning;
- voorzitten en participeren in het ondersteuningsteam;
- de beslissing, samen met intern begeleider, of een externe organisatie betrokken wordt bij de ondersteuning.

2.4 Lijst interne specialisten PCBO

Bij de PCBO werkt naast de intern begeleiders een aantal medewerkers met een of meerdere specialismen:

- Orthopedagoog
- School Video Interactiebegeleider
- Rekencoördinator
- Taalcoördinator
- Leescoördinator
- Remedial Teacher
- Master Special Education Needs (SEN)
- Talentbegeleider
- Talentbegeleider kleuters
- Coach studenten en leerkrachten

3 PASSEND ONDERWIJS

Ieder kind verdient passend onderwijs dat aansluit op zijn of haar ontwikkeling en talenten. Passend onderwijs betekent zoveel mogelijk regulier onderwijs, door de ondersteuning naar het kind te brengen, in plaats van het kind naar de ondersteuning. Met passend onderwijs wordt de verantwoordelijkheid voor de organisatie van de extra onderwijssteuning neergelegd bij de schoolbesturen, in overleg met ouders, leerkrachten en gemeenten. Schoolbesturen krijgen met de start van passend onderwijs een zorgplicht. Dat wil zeggen dat zij verantwoordelijk zijn voor het bieden van een passende onderwijsplek voor leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben. Zij werken hierbij samen in een regionaal samenwerkingsverband.

Door de verantwoordelijkheden dicht bij de scholen te leggen kan beter worden aangesloten bij de ondersteuningsvraag van kinderen. Voor kinderen die dat echt nodig hebben, blijft gespecialiseerd onderwijs bestaan. De school is in staat om de ondersteuningsbehoeften van de leerlingen vast te stellen en vervolgens, samen met de ouders, ondersteuning te arrangeren. De school werkt vanuit de principes van handelingsgericht werken en wordt ondersteund door een collegiaal netwerk, aangestuurd door de intern begeleider. Dit netwerk bestaat uit ouders, de intern begeleider, de leerkracht en externe deskundigen. De school houdt de regie.

4 HANDELINGSGERICHT WERKEN

4.1 Achtergrondinformatie

Op onze scholen wordt handelingsgericht gewerkt¹. Handelingsgericht werken, of kort gezegd HGW, is een planmatige en cyclische werkwijze waarbij onderwijsprofessionals (leerkracht, interne begeleider en directeur) de volgende zeven uitgangspunten toepassen:

1. De onderwijsbehoeften van de leerlingen staan centraal. Wat heeft het kind nodig om een bepaald doel te behalen?
2. Afstemming en wisselwerking: het gaat niet alleen om het kind, maar om het kind in wisselwerking met zijn omgeving.
3. Leerkrachten realiseren passend onderwijs en leveren daarmee een cruciale bijdrage aan een positieve ontwikkeling van leerlingen op het gebied van leren, werkhouding en sociaal-emotioneel functioneren.
4. Positieve aspecten van kind, leerkracht, groep, school en ouders zijn van groot belang.
5. Samenwerking tussen leerkrachten, leerlingen, ouders, interne en externe begeleiders is noodzakelijk om een effectieve aanpak te realiseren.
6. Doelgericht werken: het team formuleert korte- en lange termijn doelen voor het leren, de werkhouding en het sociaal-emotioneel functioneren.
7. De werkwijze is systematisch, in stappen en transparant. Het is voor de betrokkenen duidelijk hoe de school wil werken en waarom. Er zijn heldere afspraken over wie wat doet, waarom, hoe en wanneer.

Figuur 1. Cyclus Handelingsgericht werken¹

- Fase 1. waarnemen/signaleren
  - Stap 1: verzamelen van leerlingengegevens in een groepsoverzicht
  - Stap 2: signaleren van leerlingen die extra begeleiding nodig hebben
- Fase 2. Begrijpen/analyseren
  - Stap 3: Benoemen van de onderwijsbehoeften van de leerlingen

¹ Noëlle Pameijer en Tanja van Beukering (2006). *Handelingsgericht werken: een handreiking voor de interne begeleider*. Uitgeverij Acco.

- Fase 3. Plannen
  - Stap 4: Clusteren van leerlingen met vergelijkbare onderwijsbehoeften
  - Stap 5: Opstellen van een groepsplan
- Fase 4. Realiseren
  - Stap 6: Uitvoeren van het groepsplan

4.2 Groepsoverzicht

Een groepsoverzicht wordt gezien als de stand van zaken voor één bepaald vak op één bepaald moment, een zogenaamde ‘groepsfoto’ (zie tabel 1). Voor elke leerling wordt de CITO score beschreven, de cognitieve ontwikkeling, sociaal-emotionele ontwikkeling, gedrag en werkhouding en de onderwijsbehoeften (format zie bijlage 1). Het document wordt in september, februari en juni door de leerkracht bijgewerkt. Het groepsoverzicht vormt de basis voor de overdracht naar het volgende jaar en de nieuwe leerkracht. De nieuwe leerkracht past in september het groepsoverzicht naar eigen inzicht aan. Door elke keer in hetzelfde document te werken, kan essentiële informatie over een leerling gedurende de gehele schooltijd in het document blijven staan en ‘verdwijnt’ deze informatie niet.

Tabel 1. Overzicht vakken per groep

Groep	Vakken	Wanneer
1 en 2	Taal en rekenen ¹	sept/ febr / juni
3 en 4	Technisch lezen, spelling, rekenen ²	sept / febr / juni
5, 6 en 7	Technisch lezen, begrijpend lezen, spelling, rekenen ²	sept / febr / juni
8	Technisch lezen, spelling en rekenen ²	sept/ febr

¹ o.b.v. Parnassys leerlijn Kleuters en algemene indruk leerkracht

² o.b.v. CITO en algemene indruk leerkracht

4.3 Groepsplan

In het groepsplan wordt per vak de doelen weergegeven, de didactische aanpak, pedagogische aanpak en hoe de leerkracht de doelen wil organiseren. Het groepsplan wordt gemaakt voor een half jaar. De leerkracht maakt een groepsplan in september en februari. In februari en juni worden de groepsplannen geëvalueerd.

4.4 Groepsbespreking

De groepsbespreking van de leerkracht met de intern begeleider heeft een centrale plaats in de HGW-cyclus. De groepsbesprekingen zijn minimaal twee keer per jaar en zijn opgenomen in de jaarplanning. Met het bijwerken van het groepsoverzicht en het evalueren van de groepsplannen, wordt deze cyclus afgerond. Tegelijkertijd starten we een nieuwe cyclus, waarin er nieuwe groepsplannen worden opgesteld. De groepsbespreking wordt door de leerkracht voorbereid aan de hand van vaste onderwerpen.

Minimaal een week voor de groepsbespreking mailt de leerkracht de agenda naar de intern begeleider.

De intern begeleider leidt de groepsbespreking.

4.5 Groepsbezoek en nabespreking

Elk jaar gaan de directeur en/of de intern begeleider op groepsbezoek. Een (extra) groepsbezoek kan ook plaatsvinden na een hulpvraag van de leerkracht. Leerkracht en directielid en/of intern begeleider evalueren samen het groepsbezoek.

Groepsbezoeken kunnen op verschillende momenten in de HGW-cyclus plaatsvinden.

5 AFNAME CITO

Onze scholen gebruiken de toetsen van CITO om leerlingen in hun ontwikkeling te volgen.

- Leerlingen mogen geen hulpmiddelen gebruiken (uitzondering zie hieronder). De wanden zijn vrij gemaakt van hulpmiddelen.
- Als je denkt dat een leerling baat heeft om in het toetsboekje te schrijven, mag dat. Gebruik wel een kopie. Registreer het bij de CITO afname.
- DMT: *Let op groep 3:* bij IV / V scores op de DMT ook een grafemetoets en de toets voor auditieve synthese afnemen (zie CITO-map of methode).
- DMT wordt bij alle leerlingen afgenomen tot en met eind groep 4. Voor risicoleerlingen (CITO niveau IV en V) geldt dat er wordt doorgegaan met DMT om hen beter te kunnen monitoren.
- AVI wordt afgenomen totdat een leerling AVI-PLUS heeft behaald. Dus indien nodig t/m groep 8. Je registreert in Parnassys de laatste kaart die hij of zij wel heeft behaald.
- Spelling: bij zwakke spellers kan er voor gekozen worden om altijd vervolg 1 af te nemen, onafhankelijk van score op 'start'. Op deze manier hoeft een leerling geen opdrachten boven zijn niveau te doen. Ze kunnen, als ze alles goed hebben, nog steeds een A/I score halen, alleen niet de maximale vaardigheidsscore. Wel even noteren bij invoeren van CITO.
- Begrijpend lezen: bij kinderen met dyslexie mag de toets niet voorgelezen worden. Je mag de tekst (niet de vragen) wel vooraf al een keer laten lezen. Daarnaast mag je meer tijd geven en tekst uitvergroten. Ook kan gekozen worden voor een lagere toets en bij de CITO 3.0 voor de tussentoetsen bv E4M5.
- Rekenen/ wiskunde: bij kinderen met dyslexie mag de toets voorgelezen worden. Registreer dit in Parnassys

Overleg met IB als:

- een leerling bij grote uitzondering toch hulpmiddelen nodig heeft bij een toets of
- een toets op een ander niveau afgenomen wordt.

6 INTERNE EXPERTISE PCBO SCHOLEN

6.1 Dyslexie

Wat is dyslexie?

Dyslexie is een stoornis die gekenmerkt wordt door een hardnekkig probleem met het aanleren van het accuraat en/of vlot toepassen van het lezen en/of spellen op woordniveau (Stichting Dyslexie Nederland, 2008).

Bij leerlingen met dyslexie is er sprake van een flinke lees- en/of spellingachterstand. Dit blijkt uit:

- Een onvolledige en/of moeizame automatisering van het lees- en/of spellingproces ondanks goed onderwijs.
- Didactische resistentie: een leerling boekt niet of nauwelijks vooruitgang gedurende een half jaar intensieve leesbegeleiding van ten minste drie keer per week twintig minuten met een aantoonbaar effectieve aanpak.

Ondersteuning bij dyslexie

Alle leerlingen met dyslexie of een vermoeden van dyslexie krijgen in de klas extra ondersteuning. Wij gebruiken het Protocol leesproblemen en dyslexie van het Expertisecentrum Nederlands als leidraad. Dit protocol bestaat uit vier delen: groep 1 / 2, groep 3, groep 4 en groep 5 t/m 8. Het staat op de kamer van de intern begeleider.

Belangrijkste aandachtspunten zijn:

Groep 1 en 2

In de kleuterklas wordt de taalontwikkeling van de leerlingen gevolgd d.m.v. het leerling observatiesysteem Parnassys leerlijn Kleuters. Aandacht voor taalontwikkeling en dyslexie is met name gericht op preventie van mogelijke toekomstige problemen. Er wordt gericht gewerkt aan:

- Fonologisch bewustzijn: woorddelen verwijzen naar klankgroepen (vracht-wa-gen);
- Fonemisch bewustzijn: beseft dat woorden zijn opgebouwd uit kleine klankeenheden, die in lettertekens kunnen worden weergegeven (b-oo-m) (foneem = klank);
  - o Auditieve analyse/ 'hakken': korte woorden opdelen in losse klanken;
  - o Auditieve synthese/ 'plakken': klanken samenvoegen tot een woord;
- Letterkennis.

In de klas wordt dan ook veel aandacht besteed aan taal d.m.v. voorlezen, boeken, aanbieden van letters, maar ook voor schrijven d.m.v. stimuleren om eigen naam te schrijven, letters te schrijven etc.

Groep 3 t/m 8

- De taalontwikkeling wordt gevolgd d.m.v. de methode gebonden toetsen en door CITO technisch lezen (DMT), begrijpend lezen en spelling. Leerlingen met dyslexie of een vermoeden van dyslexie, maar ook leerlingen die moeite hebben met één of meerdere van deze vakken krijgen extra ondersteuning in de klas. Dit wordt vastgelegd in het groepsplan en besproken met de ouders.

Extra ondersteuning op de PCBO-scholen kan bestaan uit:

- twee keer per week vijftien minuten verlengde instructie bij technisch lezen;

- vier keer per week vijftien minuten lezen met een tutor (ouder of leerling uit de bovenbouw);
- vier keer per week vijftien minuten Ralfi lezen met de leerkracht;
- vier keer per week vijftien minuten Maatjes Lezen;
- vier keer per week vijftien minuten BOUW! door school en ouders;
- Inzet van extern ingekochte RT.

Afname CITO:

- Extra afnametijd (met uitzondering van de toetsen op gebied van technisch lezen).
- Toets in meerdere delen afnemen (met uitzondering van de toetsen op gebied van technisch lezen).
- Vergroten van de teksten.
- Rekenen:
  - mogelijkheid tot het voorlezen van teksten
- Begrijpend lezen:
  - toets van een lager niveau aanbieden
  - voorafgaand aan de toetsafname de teksten zelf alvast door laten lezen, bij voorkeur op dezelfde dag als waarop de toets wordt afgenomen. De betreffende leerling mag de bijbehorende opgaven niet zien en de teksten mogen uiteraard niet worden nabesproken.

Vergoede diagnostiek en behandeling

Kinderen met dyslexie worden aangemeld bij bijvoorbeeld Onderwijs Advies (OA) of de RID, die gespecialiseerd zijn het op het gebied van ernstige dyslexie bij kinderen. Om in aanmerking te komen voor diagnostiek en mogelijk behandeling die vergoed wordt door de gemeente zijn er specifieke criteria vastgesteld:

- De leerling behoort bij de 10% zwaksten (E-score) vergeleken bij de normgroep voor technisch lezen (woordniveau: CITO DMT-score) of:
- De leerling behoort bij de 16% zwaksten (D-score) voor technisch lezen (woordniveau: CITO DMT-score) én bij de 10% zwaksten (E-score) voor spelling.
- De school moet een dossier opbouwen.

Stappen

- De leerkracht of intern begeleider signaleert n.a.v. de CITO DMT en CITO spelling dat er een grote achterstand is bij technisch lezen en spellen. Dit is de "nulmeting". Ook kan het PI-dictee worden afgenomen.
- Als er een grote achterstand is, wordt er een handelingsplan opgesteld voor technisch lezen en spellen waarin staat dat er minimaal 1 uur per week extra wordt geoefend.
- Bij voldoende achterstand wordt de leerling aangemeld voor een dyslexieonderzoek.
- De leerkracht en de intern begeleider vullen samen het leerling dossier/ aanmeldingsformulier in en bespreken dit met de ouders.

Niet in aanmerking voor vergoede zorg

Als kinderen zwak scoren bij technisch lezen en spelling, maar niet in aanmerking komen voor vergoede zorg (onderzoek en behandeling), betekent dit niet dat er geen sprake is van dyslexie. Op school kunnen deze kinderen ook extra ondersteuning krijgen zoals hierboven beschreven. Mochten ouders toch verder onderzoek willen laten doen, dan kunnen zij op eigen kosten een particulier onderzoek laten uitvoeren. Dit kan onder andere bij Onderwijsadvies, RID, IWALL, Bureau Mees en Quadraat.

6.2 Ernstige Reken Wiskunde- problemen en Dyscalculie (ERWD)

Wat zijn ernstige reken-wiskunde problemen en dyscalculie?

Hoewel de meningen over de definitie van ERWD verdeeld zijn, zijn de huidige werkdefinities:

Ernstige rekenwiskunde-problemen ontstaan wanneer het gedurende langere tijd niet lukt om de juiste afstemming te realiseren van het onderwijsaanbod op de onderwijsbehoeften van de leerling.

Wij spreken van *dyscalculie* als ernstige rekenwiskunde-problemen ontstaan ondanks tijdig ingrijpen, deskundige begeleiding en zorgvuldige pogingen tot afstemming. De problemen blijken hardnekkig te zijn. De rekenwiskundige ontwikkeling van de leerling wordt waarschijnlijk belemmerd door kindfactoren.

Ondersteuning bij ernstige reken-wiskunde problemen en dyscalculie

Alle leerlingen met ERWD of een vermoeden van ERWD krijgen in de klas extra ondersteuning. Onze leidraad hierin is het Protocol Ernstige Reken en Wiskunde -problemen en Dyscalculie (ERWD)². Dit protocol staat op de kamer van de intern begeleider.

Leerlingen die moeite hebben met rekenen krijgen op alle vier de PCBO-scholen extra ondersteuning. Deze extra ondersteuning wordt beschreven in het groepsplan. Vervolgens wordt het elk half jaar geëvalueerd door de leerkracht en de intern begeleider.

Extra ondersteuning op de PCBO-scholen kan bestaan uit:

- Dagelijks verlengde instructie in de klas;
- Sommen op een zo duidelijk en vaste manier uitleggen met visuele ondersteuning en het opschrijven van tussenstappen.
- Gebruik van concreet materiaal;
- Aangepaste lesstof aanbieden (Richtlijn daarbij de Uitwerking Passende Perspectieven Rekenen van methode)
- Maatwerk van Reken Zeker;
- Maatwerk (remediërende methode);
- Remediërende software (Muiswerk);
- Huiswerk afgestemd op de leerbehoefte;
- Inzet van extern ingekochte RT.

Afname CITO:

- Extra afnametijd.
- Toets in meerdere delen afnemen. Mogelijkheid tot het voorlezen van teksten.
- Toets van een lager niveau aanbieden.

---

² Mieke van Groenestijn et al. (2011). Protocol Ernstige RekenWiskunde- problemen en Dyscalculie. Van Gorcum, Assen.

Diagnostiek en behandeling

Kinderen met een vermoeden van ernstige rekenproblemen of dyscalculie kunnen worden aangemeld bij bijvoorbeeld Onderwijs Advies (OA) of de RID, die gespecialiseerd zijn op het gebied van ernstige dyscalculie bij kinderen. Deze diagnostiek en behandeling wordt niet vergoed door de gemeente. Mochten ouders onderzoek willen laten doen, dan kunnen zij op eigen kosten een particulier onderzoek laten uitvoeren. Op school kan, ongeacht een ERWD-verklaring, de ondersteuning geboden die hierboven wordt omschreven.

6.3 Gedragsproblemen

Aanpak gedragsproblemen PCBO:

- leerkracht signaleert;
- leerkracht beschrijft gedrag in groepsoverzicht;
- leerkracht bespreekt gedrag met ouders;
- leerkracht bespreekt gedrag met intern begeleider aan de hand van 5 vragen (zie van der Wolf & Beukering 2013):
  - Het gedrag van deze leerling ziet er concreet als volgt uit:....
  - Emotie: wat doet het gedrag de leerkracht persoonlijk? (bv verstoring van onderwijssituatie, weinig lol meer inwerk, twijfel eigen functioneren, frustratie in omgang met ouders).
  - In welke situatie doet het gedrag zich niet voor?
  - Wat heeft leerkracht tot nu toe gedaan?
  - Positieve karaktereigenschappen, sterke kanten of talenten leerling.
- leerkracht en intern begeleider stellen plan van aanpak op met concreet en op korte termijn haalbaar doel ('small win') en een evaluatiemoment;
- eventueel aanmelden bij de orthopedagoog van de PCBO;
- eventueel aanmelding ondersteuningsteam en/of expertteam PPO.

Meest relevante stoornissen binnen het onderwijs

We geven een korte uitleg van de vier meeste relevante gedragsproblemen bij kinderen in de schoolgaande leeftijd zijn: (1) disruptieve stoornissen, (2) stoornissen in aandacht- en impulsregulatie, (3) pervasieve ontwikkelingsstoornissen en (4) angststoornissen. De volgende tekst komt uit het boek 'gedragsproblemen in het onderwijs' van Kees van der Wolf en Tanja van Beukering (2013)³. Voor uitgebreidere informatie verwijzen we naar dit boek bij de intern begeleider.

1. Disruptieve stoornissen

Meer dan de helft van de aanmeldingen bij hulpverleningsinstellingen heeft betrekking op kinderen met oppositioneel-opstandig gedrag (afgekort ODD) en kinderen met agressief, antisociaal gedrag (afgekort CD). De oppositionele gedragsstoornis kan worden gezien als een milde variant van een antisociale gedragsstoornis.

- *Oppositioneel-opstandig gedrag* (ODD: Oppositional Defiant Disorder), gedragingen van leerling:
  - vaak driftig, humeurig;
  - snel ruzie met volwassenen, altijd in discussie gaan, altijd het laatste woord willen hebben;
  - weigeren zich aan regels te houden;
  - maakt het anderen moeilijk: 'weet precies mijn gevoelige plek te vinden';
  - vaak prikkelbaar;
  - anderen de schuld geven van eigen fouten;
  - vaak boos en overdreven gekwetst;
  - vaak hatelijk en wraakzuchtig.ODD gaat vaak samen met moeilijk temperament, lage zelfwaardering, lage frustratietolerantie en vroegtijdig gebruik van alcohol, tabak en drugs.

³ Kees van der Wolf en Tanja Beukering (2014, 4^e druk). Gedragsproblemen in scholen. Uitgeverij Acco.

- *Antisociale gedragsstoornis* (CD: Conduct Disorder): agressief, antisociaal gedrag. Gedragingen:
  - agressief tegenover mensen en dieren: pest, bedreigt of intimideert vaak anderen;
  - beschadigt en vernielt bezittingen van anderen;
  - niet te vertrouwen, liegt en steelt;
  - overtreedt in ernstige mate regels.

Extra ondersteuning op de PCBO-scholen kan bestaan uit:

- gewenst gedrag benoemen;
- duidelijke grenzen stellen;
- plek bieden om rustig te worden: time-out-plek;
- in gesprek gaan met leerling;
- positieve kanten blijven benoemen;
- gesprek met ouders en leerling over gedrag. Samen komen tot beste aanpak.

2. Stoornissen in de aandacht en impulsregulatie

Meest bekende aandachtstekortstoornis met hyperactiviteit: ADHD (Attention-Deficit/Hyperactivity Disorder). Het ADHD-kind bestaat niet. Er zijn vele verschillende vormen van ADHD, namelijk:

- *aandachtstekort*: bv. onvoldoende aandacht details, moeite om aandacht erbij te houden, lijkt vaak niet te luisteren, volgt aanwijzingen niet op, raakt dingen kwijt;
- *hyperactiviteit*: bv. beweegt vaak onrustig met handen of voeten, wiebelt op stoel, rent vaak rond of klimt overal op, kan moeilijk rustig spelen, is vaak 'in de weer', praat aan één stuk door;
- *impulsiviteit*: bv. gooit het antwoord er vaak al uit voordat de vragen afgemaakt zijn, moeite om op beurt te wachten.

Daarnaast:

- begin van symptomen ligt in vroege kindertijd: voor 7e jaar;
- aandachtsproblemen in impulsiviteit zijn ernstiger dan op grond van leeftijd verwacht mag worden;
- komt voor in meerdere situaties (thuis, op school, vrije tijd);
- symptomen hinderen het kind daadwerkelijk in zijn dagelijkse functioneren.

Extra ondersteuning op de PCBO-scholen kan bestaan uit:

- gewenst gedrag benoemen;
- duidelijke grenzen stellen;
- in gesprek gaan met leerling (Wat heb jij nodig? Wat vind jij fijn?);
- extra aandacht bieden, vragen hoe het met leerling gaat;
- van te voren afspreken wat er die dag gaat gebeuren;
- hoeveelheid lesstof verkleinen of in delen aanbieden;
- extra loopje;
- wiebelkussen;
- koptelefoon tijdens het werken;
- werken in stilte lokaal;
- studiecabine.

3. *Pervasieve ontwikkelingsstoornissen = autisme-spectrum stoornis (ASS)*

Pervasieve ontwikkelingsstoornissen hebben een weerslag op alle gebieden van het functioneren en duren in principe het hele leven.

Kinderen met diagnose ASS hebben drie dingen gemeen, stoornissen in:

- sociale interactie;
- communicatie;
- verbeelding.

Extra ondersteuning op de PCBO-scholen kan bestaan uit:

- structuur en duidelijke regels;
- van te voren afspreken wat er die dag gaat gebeuren;
- zoveel mogelijk bij les betrekken, succeservaringen opdoen;
- blijven proberen contact te maken, waaronder oogcontact;
- koptelefoon;
- werken in stilte lokaal;
- studiecabine.

4. *Angststoornissen*

Angst, piekeren, enge dromen komen heel vaak voor tijdens de kindertijd. Het is een normaal verschijnsel tijdens de ontwikkeling van kinderen. Bij sommige kinderen blijven de angsten voortbestaan en worden ze dermate intens dat ze het dagelijks leven ernstig frustreren. Het belemmert het contact met leeftijdsgenoten en volwassenen en leidt ertoe dat het kind bv slecht presteert op school.

Extra ondersteuning op de PCBO-scholen kan bestaan uit:

- veilige sfeer in de klas;
- gesprek met leerling;
  - Hoe kunnen we jou het beste ondersteunen, wat heb je nodig?
  - Welke strategie kan je bedenken om te doen als je angst voelt opkomen?
- stimuleren leerling bij groep te betrekken;
- leerling in groep zetten met 'veilige' kinderen of een maatje;
- succeservaringen laten opdoen.

6.4 Sociaal-emotionele ontwikkeling

Om de sociaal-emotionele ontwikkeling van leerlingen te volgen gebruiken wij op alle scholen van de PCBO bij de kleuterklassen de 'sociale leerlijn jonge kind' van Parnassys en vanaf groep 3 het observatiesysteem ZIEN!⁴. Beide bieden de mogelijkheid om de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen systematisch in kaart te brengen. De leerkracht vult vragen in over de leerlingen op basis van eigen observaties. Aan de hand van deze uitspraken worden suggesties gegeven om het gedrag van de leerling beter te begrijpen en de ondersteuningsbehoeften te formuleren en vorm te geven.

---

⁴ Gebruikshandleiding ZIEN! – Versie december 2014. Driestar Educatief.

6.5 Bovenschoolse Prismaklas

Binnen de PCBO wordt specifiek aandacht besteed aan leerlingen die meer dan de gemiddelde leerstof aankunnen, de zogeheten cognitief getalenteerde leerlingen. Eén ochtend per twee weken wordt in de bovenschoolse Prismaklas aandacht besteed aan verbreding en verdieping van de leerstof. Onze talentbegeleiders coördineren deze Prismaklas en geeft aan de leerlingen les.

Het volledige beleidsplan 'Hoogbegaafdheid binnen de PCBO' is op te vragen bij de directie.

Aanbod Prismaleerlingen

Prismaleerlingen krijgen het reguliere groepswork compact aangeboden. Prismawerk komt er *niet* bij, maar *in de plaats van* regulier werk. Dit kan worden aangevuld met verrijkingsmateriaal, zoals Speurwerk en Muiswerk.

Wanneer in aanmerking voor Prismaklas?

Leerlingen komen in aanmerking voor de Prismaklas als aangenomen wordt dat hij of zij op didactisch vlak meer aan kan, dan in de klas wordt aangeboden. Zo kan een leerling in de klas altijd bovengemiddeld scoren of juist onderpresteren. In deze gevallen wordt het Digitaal Handelings Protocol (DHH) ingevuld. Ook kan een genormeerde intelligentietest zijn afgenomen waar een (hoog)begaafd niveau naar voren komt. Deze test geeft voldoende informatie over de leerling en hoeft het DHH niet per se ingevuld te worden.

Digitaal Handelings Protocol (DHH)

De PCBO maakt gebruik gemaakt van het Digitaal Handelings Protocol, het DHH. Het is een interactief instrument, dat ondersteuning biedt bij de begeleiding van hoogbegaafde leerlingen. Het is geen vervanging voor het meten van de intelligentie. Het protocol kent drie onderdelen: (1) *de Quickscan*, afgenomen bij alle leerlingen in groep 1 en groep 3, (2) *Signalering*, bij leerlingen waarvan de leerkracht of ouders aanwijzingen hebben voor mogelijke (hoog)begaafdheid en (3) Diagnostiek, voor leerlingen waarbij er zeer duidelijke signalen zijn voor (hoog)begaafdheid.

Hieronder een korte samenvatting van het DHH. De handleiding is op school aanwezig ter inzage.

Quickscan

De Quickscan is een voorloopmodule op het gebruik van het DHH. De Quickscan heeft als doel om te bepalen of het verstandig is om een traject in het DHH op te starten. De Quickscan wordt door de groepsleerkracht op de volgende momenten afgenomen:

- Groep 1: oktober
- Groep 1: februari (instroom leerlingen)
- Groep 3: februari

De Quickscan geeft een advies of er aanleiding lijkt te zijn om het traject op te starten. Het DHH bevat vier modules:

Module 1: signalering

Deze module is gericht op het signaleren van leerlingen, die wellicht (hoog)begaafd zijn. Zowel ouders als leerkrachten vullen een vragenlijst met 22 vragen in. Daarnaast worden didactische gegevens ingevuld op basis van CITO of, wanneer niet beschikbaar,

observatie van de leerkracht.

De resultaten van de module signalering geven aan of er aanleiding is om de module diagnostiek op te starten.

Module 2: diagnostiek

De doelstelling van de module diagnostiek is meer duidelijkheid te krijgen over de begaafdheid van een leerling en het verzamelen van gegevens die nodig zijn om de leerling te begeleiden. Wederom vullen ouders en leerkracht een vragenlijst in van 90 vragen. Naast de didactische gegevens wordt een leerling doorgetoetst met CITO. Vanaf groep 5 vult de leerling ook een vragenlijst in.

De resultaten van de vragenlijsten worden weergegeven in acht clusters: (1) Leer- en persoonlijkheidseigenschappen, (2) Werk- en leerstrategieën, (3) Prestatiemotivatie, (4) Sociaal functioneren, (5) Zelfbeeld, (6) Perfectionisme, (7) Onderpresteren en (8) Faalangst.

De didactische gegevens worden omgezet in een grafiek waarbij aangegeven wordt of er sprake is van een ontwikkelingsvoorsprong. De gegevens van dit verslag worden toegelicht in een oudergesprek met intern begeleider en groepsleerkracht. Op basis van alle verzamelde gegevens wordt vastgesteld of een leerling zeer waarschijnlijk tot de groep (hoog)begaafden behoort.

Aanpassingen van het leerstofaanbod zijn dan wenselijk. Ook bestaat de mogelijkheid om deel te nemen aan de Prismaklas.

Module 3 & 4: leerlingbegeleiding en evaluatie

Deze modules worden niet standaard gebruikt. Het zijn modules die handvatten bieden om leerlingen te begeleiden.

Taken en bevoegdheden

Binnen het onderwijsbeleid hoogbegaafdheid zijn de volgende rollen of functies te benoemen:

- De leerkracht heeft te allen tijde de verantwoordelijkheid dat een leerling het juiste onderwijsaanbod krijgt. Daarbij kan de leerkracht ondersteuning inroepen van intern begeleider, talentbegeleider en directeur.
- De intern begeleiders zijn verantwoordelijk voor het ondersteuningsaanbod aan de betreffende leerlingen en begeleiden het proces van aanmelding. De intern begeleider werkt intensief samen met de leerkracht. De intern begeleider bespreekt met de talentbegeleider of de leerling geplaatst kan worden.
- Talentbegeleider is verantwoordelijk voor de coördinatie en uitvoering van het beleid in de Prismaklas. Daarnaast bezoekt zij regelmatig de vier scholen.
- De algemeen directeur draagt de eindverantwoordelijkheid. Deze eindverantwoordelijkheid wordt door hem gedelegeerd aan de directeur die leiding geeft aan de intern begeleiders.

Besluitvorming

Signaleringsbesluit

De leerkrachten van groep 1 en groep 3 vullen de quickscan van het DHH in en leggen de resultaten voor aan de intern begeleider. Alle leerkrachten, van groep 1 t/m 8, kunnen altijd in gesprek gaan met ouders en intern begeleider om module 'signalering' of 'diagnostiek' van het DHH op te starten bij vermoeden van (hoog)begaafdheid.

Handelingsbesluit

Leerkracht en intern begeleider besluiten tot vervolgstappen (signalering en eventueel diagnostiek). In geval van verschil van inzicht is de mening van de intern begeleider doorslaggevend.

Versnellingsbesluit

Het besluit tot versnellen wordt genomen door de intern begeleider in samenspraak met de ouders, leerkracht en de directeur van de betreffende school. In geval van verschil van inzicht is de mening van de directeur doorslaggevend.

Prismaklas deelname besluit

De intern begeleider en talentbegeleider zijn beslissingsbevoegd over deelname aan de Prismaklas.

Prioriteitenbesluit

Wanneer er sprake is van tegengestelde belangen neemt de directeur van de school de uiteindelijke beslissing.

6.6 Orthopedagoog van PCBO

Aanmelding orthopedagoog

Het kan voorkomen dat de leerkracht en/of intern begeleider vragen hebben over een kind waar zij zelf niet uitkomen. Extra onderzoek, bijvoorbeeld een intelligentieonderzoek of het afnemen van een gedragsvragenlijst, kan dan waardevolle informatie opleveren. Binnen de PCBO scholen is een orthopedagoog in dienst. Als de leerkracht handelingsverlegen is, neemt hij/zij contact op met de intern begeleider. Samen wordt er bekeken wat de vervolgstappen zijn, waaronder de mogelijkheid tot verder onderzoek. De intern begeleider meldt de leerling aan bij de orthopedagoog. Hierna volgt een intakegesprek met de ouders, de orthopedagoog, de leerkracht en de intern begeleider. Hierin wordt afgesproken welke vervolgstappen genomen gaan worden. Na enkele weken volgt een evaluatiegesprek met advies voor school en thuis. Hier zijn de ouders, leerkracht en intern begeleider bij aanwezig. School maakt een plan en evalueert dit regelmatig met ouders.

Onderzoeksmogelijkheden:

- Intelligentieonderzoek (WISC-III en WIPPSI);
- Dyslexieonderzoek (onder supervisie van OA);
- Signalering van gedragsproblemen (klassenobservatie en SEV-vragenlijst);
- Sociaal-emotionele problematiek (CBSK, ZAT).

Als de ouders een onderzoek willen en de school heeft geen hulpvraag, verwijst de school door naar een particulier bureau. De kosten zijn voor de ouders. De orthopedagoog van de PCBO is niet bevoegd voor het stellen van diagnoses van psychiatrische stoornissen (o.a. ADHD). In dat geval kunnen ouders hun kind aanmelden bij de Rivierduinen, Curium of een particulier bureau.

7 EXTERNE EXPERTISE

7.1 Samenwerkingsverband PPO

Scholen

Het samenwerkingsverband Passend Primair Onderwijs regio Leiden (PPO) ondersteunt basisscholen bij het omgaan met verschillen tussen kinderen in de groep (www.ppregioleiden.nl). Onder het samenwerkingsverband PPO vallen Voorschoten, Wassenaar, Oegstgeest, Kaag en Braassem, Leiderdorp, Zoeterwoude en Leiden, bestaande uit:

- Alle basisscholen uit de regio;
- Speciaal basisonderwijs;
  - SBO de Vlieger;
- Speciaal onderwijs;
  - Leo Kannerschool: leerlingen met gedragsstoornissen en/of psychiatrische problematiek;
  - de Thermiek: leerlingen met lichamelijke beperkingen, lichamelijke/verstandelijke beperkingen (meervoudig gehandicapt). Ook wordt de school bezocht door leerlingen met een indicatie langdurig ziek
  - De Korte Vlietschool: leerlingen met een verstandelijke beperking;
  - De Brug: leerlingen met gedragsproblematiek of psychiatrische problematiek;
  - OZC Orion: leerlingen met (ernstige) gedragsproblemen.

Al deze scholen in de regio Leiden werken samen om voor alle kinderen een passend onderwijsaanbod te kunnen bieden.

Wat biedt PPO

- Professionaliseren van leerkrachten;
- Ondersteunen van scholen bij de aanpak van kinderen met een specifieke hulpvraag;
- Beschikbaar stellen van deskundigheid over uiteenlopend onderwerpen zoals leesproblemen, gedragsproblemen, klassenorganisatie, pesten, gesprekken met ouders etc.;
- Samenwerking bevorderen met de jeugdhulpverlening;
- Adviseren over andere vormen van (speciaal) onderwijs;
- Ondersteunen bij het vinden van het best passende onderwijsarrangement.

PPO adviseurs

Een tweetal PPO-adviseurs ondersteunt de vier scholen van de PCBO bij de vormgeving van het bovenstaande.

7.2 Ondersteuningsteam PPO

Soms is het voor de leerkracht, intern begeleider en ouders niet duidelijk welke ondersteuning gewenst is. In dat geval kan het ondersteuningsteam bij elkaar komen. Er wordt dan hulp ingeroepen van de adviseur passend onderwijs van ons samenwerkingsverband PPO (aanmeldformulier zie bijlage 7). De adviseur passend onderwijs kent de weg naar beschikbare ondersteuning in het onderwijs. Doel van het

ondersteuningsteam is om te onderzoeken welke ondersteuning het beste past bij de behoefte van het kind en af te spreken hoe deze wordt uitgevoerd. In overleg met ouders en adviseur passend onderwijs kan het jeugd-en gezinsteam (JGT) aansluiten. Het JGT werkt vanuit het Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG).

7.3 Expertteam PPO

Als blijkt dat er meer ondersteuning nodig is dan wij als scholen kunnen bieden, kunnen we een beroep doen op het expertteam van ons samenwerkingsverband PPO. Het expertteam bestaat uit deskundigen die gespecialiseerd zijn in ondersteuning aan kinderen en leerkrachten op het gebied van gedrag, motoriek, taalontwikkeling, kinderen met een ontwikkelingsachterstand, of juist kinderen met een ontwikkelingsvoorsprong, enzovoort.

Werkwijze aanvraag bij het expertteam Leiderdorp

- korte, algemene vragen / leerkracht gebonden vragen kunnen altijd gesteld worden aan de leden van het expertteam;
- bij complexere vragen over (een) leerling(en) kan ondersteuning door het expertteam aangevraagd worden middels het aanvraagformulier;
- vul het aanvraagformulier expertteam Leiderdorp in, bespreek dit met ouders en laat het ondertekenen;
- mail of geef dit formulier met handtekening aan de intern begeleider;
- de intern begeleider overlegt kort met de adviseur PPO, waarna aanvraag naar expert en in cc naar adviseur PPO wordt gemaïld;
- de expert neemt contact op en bekijkt indien nodig het schooldossier (de ambulante begeleider vraagt naar de handtekening als deze geen gescande versie heeft ontvangen);
- verdere afspraken worden gemaakt voor observatie en/of onderzoek, ondersteuning en begeleiding.

7.4 Het Centrum voor Jeugd en Gezin

Ouders, kinderen en leerkrachten kunnen bij het Centrum voor Jeugd en Gezin (CJG) terecht met al hun vragen over opgroeien en opvoeden. In het CJG werken verschillende professionals samen, zoals jeugdartsen, jeugdverpleegkundigen, logopedisten, maatschappelijk werkers en pedagogen. De kernpartners van het CJG zijn de GGD Hollands Midden en het Maatschappelijk Werk van Kwadraad.

Wat doet CJG tijdens de basisschoolperiode?

Tijdens de basisschoolperiode worden alle kinderen in groep 2 en groep 7 door het CJG uitgenodigd en wordt hun groei en ontwikkeling gevolgd. Kinderen in groep 2 worden uitgenodigd om naar het CJG te komen. In groep 7 vindt het contact op school plaats. Ouders mogen erbij zijn. Ook wordt aan ouders gevraagd een vragenlijst in te vullen.

De school kan naast deze vaste momenten altijd contact met het CJG opnemen als er vragen of zorgen zijn over de gezondheid, ontwikkeling of opvoeding van het kind.

Daarnaast ondersteunt het CJG de school bij het uitvoeren van gezondheidsprojecten, zoals gezond eten, drugs en alcohol en seksualiteit.

Wat doet logopedie op de basisschool?

Logopedie houdt zich bezig met het verbeteren van het spreken en alles wat daarmee samenhangt: de taal, de uitspraak, verkeerde mondgewoonten en de stem.

Alle kinderen worden rond hun vijfde verjaardag gescreend op school door een logopedist van het CJG. Mogelijke problemen rondom de spraak en taal kunnen dan vroeg worden ontdekt en verholpen. Ouders krijgen een uitnodiging voor dit onderzoek. Ouders zijn in principe niet bij het onderzoek zelf aanwezig. Mocht de logopedist het nodig vinden, worden ouders uitgenodigd voor een gesprek. De gegevens worden met de leerkracht en /of de jeugdarts besproken. Voor eventuele behandeling worden kinderen doorverwezen naar een vrijgevestigde logopediepraktijk. Kinderen uit de overige groepen kunnen op verzoek onderzocht worden.

8 DOORSTROOM VOLGENDE KLAS OF DOUBLURE

8.1 Doorstroom naar groep 3

De overgang van een kind naar groep 3 heeft tegenwoordig niet zozeer meer te maken met leeftijd, maar met de ontwikkeling die de leerling heeft doorgemaakt (www.onderwijsinspectie.nl). De Wet op het Primair Onderwijs schrijft voor dat een kind recht heeft op een ononderbroken ontwikkeling. Een kind moet de basisschool kunnen doorlopen in acht jaar. Een eventueel langer of korter verblijf in een kleutergroep moet gebaseerd zijn op de voortgang in de ontwikkeling van individuele kinderen.

Alle vier de PCBO scholen beoordelen de ontwikkeling van kinderen door te kijken naar beginnende geletterd- en gecijferdheid, maar ook naar de lichamelijke en emotionele ontwikkeling, taakgerichtheid, belangstelling, taalontwikkeling, het samen spelen en werken. Leeftijd speelt daarbij natuurlijk wel een belangrijke rol en vormt dan ook de basis voor ons beleid van doorstroom naar groep 3.

- Kinderen geboren van september t/m december, “de herfstkinderen”, worden **altijd** besproken in de groepsbespreking van januari en de daarop volgende groepsbesprekingen. Een deel van deze kinderen stroomt na tweeënhalf jaar kleuterklas door naar groep 3; een deel na ruim anderhalf jaar.
- Voor **alle** kinderen geldt, dat de ontwikkeling bepalend is voor de doorstroom naar groep 3 ongeacht de leeftijd van het kind. Dit betekent dat de school in samenspraak met ouders kan kiezen om een kind later te laten doorstromen naar groep 3 of juist sneller.

Hoe wordt de ontwikkeling van een kind bepaald?

Toetsen

Binnen het PCBO onderwijs wordt gebruik gemaakt van verschillende toetsen, o.a. CITO. Bij alle vier de PCBO-scholen wordt gekeken naar de aanwezigheid van de elementaire lees- en rekenvoorwaarden, beginnende geletterdheid en gecijferdheid.

Ontwikkelingsvolgsysteem

In de kleuterklassen van het PCBO-onderwijs wordt gebruik gemaakt van het ontwikkelingsvolgsysteem van Parnassys. Hierin registreert de leerkracht wat een kind al kan en wat de ontwikkelingsdoelen zijn. Op deze manier wordt een duidelijk beeld verkregen van verschillende ontwikkelingsgebieden zoals, fijne en grove motoriek, taalontwikkeling, schrijfontwikkeling, voorbereidend rekenen, visuele coördinatie en oog-handcoördinatie. Door deze systematische registratie wordt al in een vroeg stadium duidelijk of een kind op een bepaald gebied nog moeite heeft en kan er snel worden gehandeld. Ditzelfde geldt voor kinderen die voorlopen op bepaalde ontwikkelingsgebieden.

Sociaal-emotionele ontwikkeling

De sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind wordt in kaart gebracht met behulp van de sociale leerlijn het jonge kind van Parnassys. Hier wordt gekeken naar het welbevinden en betrokkenheid van het kind.

De volgende onderdelen worden ingevuld: sociaal initiatief, sociale flexibiliteit, sociale

autonomie, impulsbeheersing en inlevingsvermogen.

Eindadvies

De ontwikkeling van kinderen wordt gedurende het gehele jaar met ouders besproken. Uiterlijk in maart-april gaan de leerkrachten in gesprek met de ouders over de mogelijke doorstroming of verlenging van het eerste schooljaar; hierbij staan de bovengenoemde ontwikkelingsaspecten en eventuele toetsresultaten centraal. Bij (onderbouwde) overeenstemming wordt al een besluit genomen, bij twijfel wordt een vervolgesprek gepland.

Tijdens de groepsbespreking van juni formuleren we een definitief advies over het doorstromen naar groep 3. Er zijn dan al meerdere gesprekken met ouders geweest. De afspraken worden vastgelegd in Parnassys. Het advies om wel of niet door te stromen komt tot stand in overleg tussen ouders en school. Bij verschil van inzicht met de ouders worden de mogelijke consequenties besproken en vastgelegd.

De intern begeleider en de leerkrachten gaan de kinderen, die niet naar groep 3 doorstromen, intensief volgen. Indien nodig wordt aanvullend onderzoek afgenomen.

8.2 Doorstroom naar groep 4 t/m 8

Indien een leerling zich onvoldoende heeft ontwikkeld en er zijn sociaal-emotionele problemen, dan zijn er twee mogelijkheden: (1) de leerling gaat over naar de volgende groep met een 'individuele leerlijn' of (2) de leerling doet het jaar over, een doublure. Beide opties worden hieronder besproken.

Een individuele leerlijn/ ontwikkelingsperspectief

Kinderen kunnen overgaan naar de volgende groep met een 'individuele leerlijn' voor één of meerdere vakgebieden. Het kind krijgt dan een individueel programma aangeboden, aangepast aan zijn of haar niveau en mogelijkheden. Er wordt dan een ontwikkelperspectief (OPP) opgesteld met daarbij het te verwachten uitstroomniveau voor dit kind op dit vakgebied. Dit wordt zorgvuldig met ouders besproken. Hieronder wordt dit uitgebreider besproken.

Doublure

Sommige kinderen hebben meer tijd nodig om zich te ontwikkelen. Dan bestaat de mogelijkheid tot doublure. Voor leerlingen en ouders is dit een ingrijpende beslissing. Doubluren betekent namelijk dat de reguliere schoolloopbaan van een kind wordt onderbroken. Bij de beslissing wordt met name gekeken naar het welbevinden en de sociaal-emotionele ontwikkeling (o.a. zelfvertrouwen, faalangst en sociale vaardigheden).

Tevens kijken we naar de cognitieve ontwikkeling (kennis en vaardigheden) en de werkhouding (o.a. concentratie).

Indien een kind doubleert wordt er een plan van aanpak gemaakt. Nieuwe hiaten moeten worden voorkomen, maar verving op gebieden die wel ontwikkeld zijn eveneens. Als na doublure blijkt dat een kind nog niet in staat is om het programma te volgen, volgt (extern) onderzoek. De resultaten van school en het onderzoek, de observaties van de leerkracht en de mening van ouders bepalen het vervolgtraject.

Hoe wordt ontwikkeling van een kind bepaald?

Resultaten methode- en niet-methodetoetsen

De rapportgegevens zijn gebaseerd op methodegebonden toetsen en de observaties van de leerkracht. Daarnaast hebben we de gegevens van de CITO toetsen, die een indicatie geven over hoe de leerstof over langere termijn beklijft. De leerlingen worden gedurende hun hele schoolloopbaan gevolgd met CITO.

Vaardigheidsgroei

Naast het resultaat van de CITO toets scores is bij doublure ook de vaardigheidsgroei van de individuele leerling van belang. Hieronder verstaan we de groei die de leerling zelf doormaakt. Zo kan een leerling voor een vak altijd een lage score halen op een toets, maar wel een groei doormaken t.o.v. van zichzelf.

Mening van ouders en kind

Ouders worden nauw betrokken als er sprake is van een mogelijke doublure.

Overige overwegingen

- sociaal-emotionele ontwikkeling;
- verwachte effectiviteit van de doublure;
- zijn er vermoedens van dyslexie?
- leeftijd;
- postuur;
- lichamelijke conditie (snel moe?);
- relatie gedrag/ resultaten;
- schoolloopbaan (steeds twijfelachtig over?);
- relaties (heeft de leerling vriendjes in de groep, komt het bij doublure bij een jonger broertje of zusje?);
- werkhouding (waaronder motivatie en faalangst);
- interesse;
- gezinssituatie;
- schoolorganisatie (grote/kleine groep, rustige/drukke groep).

8.3   Ontwikkelingsperspectief

Vanuit de onderwijsinspectie wordt er op toegezien dat er voor alle leerlingen met speciale behoeften in het basisonderwijs een ontwikkelingsperspectief geformuleerd wordt.

Op basis van de sterke en zwakke kanten van de leerling wordt het ontwikkelingsperspectief (OPP) opgesteld. De ouders spelen hierbij een belangrijke rol. Er wordt een prognose gesteld voor het voortgezet onderwijs. In een ontwikkelingsplan wordt beschreven hoe de prognose bereikt kan worden. Er vindt twee keer per jaar een prognose bespreking plaats.

Traject per leerling:

- Het basisaanbod intensiveren;
- Leerling aanmelden voor de leerlingbespreking;
- Het in kaart brengen van de ontwikkeling van de leerling;
- Het nemen van een besluit;
- Het opstellen van een ontwikkelingsperspectief;

- Het uitvoeren van het ontwikkelingsperspectief;
- Het cyclisch monitoren, evalueren, bijstellen en afronden van het OPP.

De ontwikkeling van de leerling wordt twee maal per schooljaar geanalyseerd en geëvalueerd:

- Is het geplande aanbod door de leerkracht gerealiseerd? Wat zijn de resultaten? Heeft het gewerkt?
- Is de geplande vaardigheidsgroei behaald? Zijn de gestelde tussendoelen bereikt?
- Ontwikkelt de leerling zich conform de verwachtingen?
- Welke doelen streeft de school de komende periode in het OPP na?
- Wat biedt de school? Welke aanpassingen zijn in het aanbod nodig?
- Indien nodig vindt bijstelling van het OPP plaats.
- Op welke wijze wordt gerapporteerd aan het samenwerkingsverband rond de resultaten van de extra ondersteuning?
- Is een vervolgvraag extra ondersteuning noodzakelijk? Als er geen extra ondersteuning nodig is, wat is dan wenselijk binnen de basisondersteuning?
- Kiest de school ervoor het OPP voort te zetten?

De voortgang en de uitkomsten van de evaluatie zijn onderwerp van gesprek met de ouders en eventueel met de leerling.

8.4 Communicatie naar ouders en kind

Tijdens de oudergesprekken gedurende het jaar worden de ouders op de hoogte gesteld van de ontwikkeling van hun kind. Indien een leerkracht twijfels heeft over deze ontwikkeling dan worden deze direct met de ouders besproken. Definitief besluit tot doublure wordt in principe eind mei genomen. Vervolgens worden er zorgvuldige afspraken gemaakt tussen de leerkracht en de ouders: wie stelt het kind op de hoogte van de doublure en op welk moment? Hoe wordt de beslissing gecommuniceerd naar de groep?

9 WET MELDCODE HUISELIJK GEWELD EN KINDERMISHANDELING

Alle organisaties die met kinderen te maken hebben, zijn verplicht de 'Meldcode Huiselijk Geweld en Kindermishandeling' te hanteren. De Meldcode De Meldcode Huiselijk Geweld en Kindermishandeling wordt per 1 januari 2019 verbeterd en aangescherpt. De meldcode is een stappenplan (zie figuur) waarin staat hoe hulpverleners kindermishandeling signaleren en melden. Meer informatie is te vinden op: https://www.poraad.nl/files/themas/school_kind_omgeving/afwegingskader_bij_meldcode_kindermishandeling.pdf

In September 2018 is de PCBO gestart met een 2 jaarlijks traject voor het opzetten en het implementeren van een Sociaal Veiligheidsplan in samenwerking met de GGD. De wet meldcode krijgt daar ook een plaats in. Aan het einde van het schooljaar 2018-2019 is op alle PCBO-scholen een opgeleide aandachtfunctionaris huiselijk geweld en kindermishandeling aanwezig.

10 PROTOCOL TER VOORKOMING VAN PESTGEDRAG

Protocol

Ter voorkoming van pestgedrag

**'t Bolwerk
Regenboog
School Kastanjelaan
Willem de Zwijger**

Inleiding

Waarom een protocol ter voorkoming van pestgedrag?

De Stichting PCBO wil haar kinderen een veilig pedagogisch klimaat bieden, waarin zij zich harmonieus en op een prettige en positieve wijze kunnen ontwikkelen. De leerkrachten bevorderen deze ontwikkeling door het scheppen van een zo veilig mogelijk klimaat in een prettige werksfeer in de klas en op het schoolplein, samen met de kinderen. Om dit veilige klimaat te scheppen en te behouden, zijn echter wel regels en afspraken nodig. Eén van die regels is dat kinderen met respect met elkaar dienen om te gaan. Dat dat niet altijd als vanzelfsprekend wordt ervaren, geeft aan dat we het kinderen moeten leren en dat we daar dus energie in moeten steken en met elkaar afspraken over moeten maken. Ons pedagogisch uitgangspunt is dat alle kinderen met elkaar moeten *leren* omgaan.

Dat leerproces verloopt meestal uit zichzelf goed, maar het kan voorkomen dat een kind systematisch door andere kinderen wordt gepest. Waardoor het in de knoop komt met zijn schoolomgeving, dat de regels van de leerkracht niet meer voldoende veiligheid bieden en daarmee de gewenste ontwikkeling onderbreken. In een dergelijk geval is het van groot belang dat de leerkracht onder ogen ziet, dat er een ernstig probleem in zijn of haar groep is. In een klimaat waarin het pesten gedoogd wordt, wordt ook de pedagogische structuur en de veiligheid daarin ernstig aangetast. Voor de PCBO Leiderdorp is dat een niet te accepteren en een ongewenste situatie. Dit protocol is een vastgelegde wijze waarop we het pestgedrag van kinderen in voorkomende gevallen benaderen. Het biedt alle betrokkenen duidelijkheid over de impact, ernst en ook specifieke aanpak van dit ongewenste gedrag.

Het heeft absoluut zin om daadwerkelijk op te staan tegen het pesten. Zodra andere kinderen het gepeste kind te hulp komen of tegen de pesters zeggen dat ze moeten ophouden, kan de situatie aanzienlijk veranderen. Het pesten wordt dan al direct minder vanzelfsprekend. De situatie voor met name meelopers verandert door het ongewenste karakter van het vertoonde pestgedrag. Het wordt duidelijk dat het geen groepsnorm is om mee te gaan in het pestgedrag. Meelopers horen graag bij de norm en de grote groep en zijn niet bereid en ook niet in staat om grote risico's te lopen waarvan ze de gevolgen niet kunnen overzien, dit in tegenstelling tot de ervaren pester.

Uitgangspunten bij ons protocol

Als pesten en pestgedrag plaatsvindt, ervaren we dat als een probleem op de scholen van onze stichting zowel voor de leerkrachten als de ouders, de kinderen, de gepeste kinderen, de pesters en de 'zwijgende' groep kinderen.

De scholen hebben een inspanningsverplichting om pestgedrag te voorkomen en aan te pakken door het scheppen van een veilig pedagogisch klimaat waarbinnen pesten ongewenst gedrag is en in het geheel niet wordt geaccepteerd.

Van ouders wordt verwacht dat zij dit protocol van harte onderschrijven en waar nodig hun eigen verantwoordelijkheid nemen.

Leerkrachten en overblijfkraften moeten tijdig inzien en alert zijn op pestgedrag in algemene zin. Indien pestgedrag optreedt, moeten leerkrachten en overblijfkraften duidelijk stelling en actie ondernemen tegen dit gedrag. De verantwoordelijkheid blijft te allen tijde liggen bij de leerkrachten.

Wanneer pesten, ondanks alle inspanningen weer optreedt, voert de school de uitgewerkte protocollaire procedure uit.

Dit protocol wordt door het hele team en de oudervertegenwoordiging van de MR onderschreven en ook alle ouders ter inzage aangeboden.

Protocol ter voorkoming van pestgedrag PCBO

Wat is de inhoud van het protocol?

Het protocol vormt de verklaring van de vertegenwoordigers van de onder het bevoegd gezag van de stichting ressorterende scholen en de ouders waarin is vastgelegd dat men pestgedrag op school niet accepteert en volgens een vooraf bepaalde handelwijze gaat aanpakken.

De PCBO Leiderdorp wil voor alle kinderen die de scholen van de stichting bezoeken een veilige school creëren.

Dit betekent dat de scholen expliciet stelling nemen tegen pestgedrag en concrete maatregelen voorstellen bij pestgedrag.

Om welke protocollaire maatregelen gaat het?

A. Maatregelen en procedure

Preventieve maatregelen

De leerkracht bespreekt aan het begin van het schooljaar met de leerlingen de algemene afspraken en regels in de klas als normaal gebruikelijk. Het onderling plagen en pesten wordt hier benoemd en besproken in alle groepen van de school.

Indien de leerkracht aanleiding daar toe ziet, besteedt hij of zij expliciet aandacht aan pestgedrag in een groepsgesprek.

De regels worden zichtbaar opgehangen in de klas en staan ook op de website zodat alle ouders deze regels kennen.

Repressieve maatregelen

Indien er sprake is van pestgedrag op één van de speelpleinen van de scholen, wordt er tijdens het overblijven extra pleinwacht gelopen door de leerkrachten volgens een rooster. De schoolleiding bepaalt of er aanleiding is om deze maatregel in te voeren en ook op welk plein dan extra pleinwacht gelopen wordt.

Indien er sprake is van incidenten betreffende pestgedrag wordt dat met de betrokken kinderen besproken door de leerkracht van het kind. Dit gesprek staat niet op zichzelf maar wordt regelmatig herhaald om het probleem aan te pakken. Van dit gesprek worden aantekeningen gemaakt in het leerlingvolgsysteem van zowel de pester als het gepeste kind.

Indien er sprake is van herhaald pestgedrag worden de ouders van de pester in het

bijzijn van de pester op de hoogte gesteld van de ongewenste gebeurtenissen in een gesprek op school. Aan het eind van dit oudergesprek worden de afspraken met de pester uitdrukkelijk doorgesproken en ook vastgelegd. De ouders van het gepeste kind worden hier eveneens bij betrokken. Ook de op te leggen sancties bij overtreding van de afspraken worden daarbij vermeld. Gedacht kan worden aan uitsluiting van met name de situaties die zich in het bijzonder lenen voor pestgedrag. Daarbij kan gedacht worden aan: buitenspelen, overblijven, bewegingsonderwijs, excursies, schoolreisjes, schoolkamp, bibliotheekbezoek. De schoolleiding wordt uiterlijk in dit stadium op de hoogte gesteld van de gesprekken met de kinderen en de ouders en kan de gemaakte afspraken terugvinden in het leerlingvolgsysteem van de school.

Indien het probleem zich toch blijft herhalen meldt de leerkracht dit gedrag aan de schoolleiding. De leerkracht overhandigt de schoolleiding een gedocumenteerd protocol met daarin de data van de gebeurtenissen, de data en inhoud van de gevoerde gesprekken en de vastgelegde afspraken zoals die gemaakt zijn om het pesten aan te pakken.

De schoolleiding roept de ouders op school voor een gesprek. Ook het kind kan in dit eerste directie gesprek betrokken worden. De schoolleiding gaat uit van het opgebouwde archief van de leerkracht en vult dit archief verder aan met het verloop van de gebeurtenissen.

Indien het gedrag niet verbetert kan er een verwijzing plaatsvinden naar het CJG (Centrum voor Jeugd en Gezin).

Een en ander wordt zorgvuldig gedocumenteerd in het leerlingvolgsysteem van de school.

Indien het pestgedrag van de pester niet aanzienlijk verbetert, en / of de ouders van het kind werken onvoldoende mee om het probleem ook aan te pakken kan de schoolleiding van de school overgaan tot bijzondere maatregelen als daar zijn: isoleren van de pester of een tijdelijke uitsluiting van het bezoeken van de lessen van de school.

B. De concrete pedagogische invulling als handvat van het protocol

Formulieren en procedures leiden op zichzelf niet tot het verdwijnen van ongewenst gedrag. Wel is het belangrijk om in zaken als pestgedrag duidelijk te monitoren hoe het verloop van een casus wordt behandeld, er is namelijk veel tijd mee gemoeid en er zijn veel betrokkenen. Onderstaande tekst geeft concrete invullingen en handreikingen in het pedagogisch handelen vanuit de professionele schoolomgeving.

Als een kind een pestprobleem niet aan de eigen leerkracht durft te melden, dan kan een kind naar een leerkracht van eigen keuze gaan. Deze leerkracht, een zogenaamde vertrouwenspersoon voor de kinderen, koppelt het probleem vervolgens terug naar de direct betrokken leerkracht alsmede de schoolleiding. Geheimhouding van dit probleem moet bij deze terugkoppeling gewaarborgd zijn.

De leerkracht heeft een zeer belangrijke rol. De leerkracht zal helder en duidelijk moeten maken dat dit ongewenste gedrag volstrekt niet geaccepteerd wordt.

De leerkracht biedt in eerste instantie de gepeste leerling bescherming, spreekt zwaar en ernstig met de pester en zijn ouders en richt zich vervolgens op de zwijgende middengroep en de meelopers.

Hulp aan het gepeste kind

De begeleiding van het gepeste kind is van groot belang. Het kind is eenzaam en slachtoffer en heeft recht op professionele ondersteuning vanuit de school. Naast het voorkomen van nieuwe ongewenste ervaringen staat het verwerken van de ervaringen. Dit gebeurt door achtereenvolgens:

Gesprekken met de vertrouwenspersoon, bij voorkeur de leerkracht van het kind. Bij het

monitoren van ontwikkelingen is het van belang naast incidentele momenten ook vaste

momenten van gesprek in te bouwen waarin het kind gevraagd wordt naar de gewenste vooruitgang. Het doel is tweeledig: zowel het signaleren van nieuwe prikkels als het verwerken van de eerdere ervaringen.

Schriftelijke verwerking door het kind. Het kind krijgt de beschikking over een “verwerkingsschriftje” dat op elk gekozen moment door het kind kan worden ingevuld in en buiten de reguliere schooltijd om. Het gaat hier om een vertrouwelijk instrument van kind en leerkracht. Het kind krijgt op die manier de gelegenheid de traumatische ervaringen van zich af te schrijven/tekenen.

De ouders van de betrokken kinderen worden geïnformeerd.

Hulp aan de pester

De pesters hebben in ons pedagogisch stelsel ook recht op hulp, zij zijn niet in staat om op een normale wijze met anderen om te gaan en hebben daar onze professionele hulp bij nodig. Die hulp kan bestaan uit de volgende activiteiten:

Een gesprek vanuit het protocol waarin ondubbelzinnig zal worden aangegeven welk gedrag niet geaccepteerd wordt op de school. Dit gesprek wordt gevoerd als een slecht-nieuwsgesprek. Er wordt een kort schriftelijk verslag van gemaakt.

Een duidelijke afspraak voor een vervolgesprek op termijn ongeacht de ontwikkelingen en welke straf er zal volgen indien het pestgedrag toch weer voorkomt.

Pestgedrag wordt binnen het team van de school gemeld zodat al het personeel alert kan reageren.

De ouders van zowel de pester als het gepeste kind worden geïnformeerd en in geschakeld.

Van alle gesprekken met de pester en /of ouders worden verslagen gemaakt.

Indien deze activiteit geen oplossing biedt voert de leerkracht een aantal probleemoplossende gesprekken met de leerling waarbij getracht zal worden de oorzaak van het pesten te achterhalen. Daarnaast proberen we de pester gevoelig te maken voor wat hij/zij aanricht bij het gepeste kind.

Als het pestgedrag blijft voortduren, roept de school de hulp in van het CJG. Indien dit alles niet leidt tot een verbetering zal de ouders geadviseerd worden uit te kijken naar een andere school voor hun kind.

Een rollenspel.

Hulp aan de zwijgende middengroep en de meelopers

De zwijgende middengroep is als eerder beschreven in dit stuk van cruciaal belang in de aanpak van het probleem. Als de groep eenmaal in beweging is gebracht, hebben kinderen die pesten veel minder te vertellen. Deze middengroep is eenvoudig te mobiliseren, niet alleen door de leerkracht, maar ook door de ouders.

Hulp aan de ouders

Voor de ouders van het gepeste kind is het van belang dat de school ernst maakt met de aanpak van het pesten. Met de ouders van het gepeste kind zal overleg zijn over de aanpak en de begeleiding van hun kind. De ouders van de pesters moeten absoluut op de hoogte zijn van wat er met hun kind gebeurt. Zij hebben er recht op te weten dat hun kind in sociaal opzicht zorgwekkend gedrag vertoont dat dringend verbetering behoeft.

De ouders van de zwijgende middengroep en de meelopers moeten zich bij de leerkracht kunnen melden als zij van hun kind vernemen dat er een kind gepest wordt.

Ook voor ouders moet een klimaat geschapen worden waarin het duidelijk is dat de school open staat voor dit soort meldingen.

Ouders kunnen hun kinderen zeggen dat zij het verschrikkelijk vinden als kinderen elkaar pesten. Dat als hun kind het ziet, het zeker niet mee moet pesten, maar stelling

moet nemen. Indien het kind die stelling niet durft te nemen, het altijd aan de ouders of aan de leerkracht moet vertellen. Praten over pesten is fundamenteel iets anders dan klikken. Ouders kunnen hun kind daarin ondersteunen en begeleiden.

Begripsomschrijvingen

Plagen en pesten, wat is daar het verschil tussen?

Iemand op het schoolplein een stevige duw geven kan plagen zijn, maar het kan net zo goed gaan om echt pestgedrag. We spreken over plagen wanneer kinderen min of meer aan elkaar gewaagd zijn en het vertoonde gedrag een uitnodigend karakter heeft om iets terug te geven vanuit een onschuldige sfeer. Het gaat dan om een prikkelend spelletje, dat door geen van de betrokkenen als bedreigend of echt vervelend wordt ervaren. Er is sprake van een pedagogische waarde: door elkaar eens uit te dagen leren kinderen heel goed om met allerlei conflicten om te gaan. Dat is een vaardigheid die ze later in hun leven van pas komt bij conflicthantering, waar iedereen in zijn leven mee te maken krijgt.

Voorbeelden van specifiek pestgedrag

Verbaal:

Vernederen: "Haal jij alleen de ballen maar uit de bosjes, je kunt niet goed genoeg voetballen om echt mee te doen".

Schelden: "Viespeuk, etterbak, mietje" enz.

Dreigen: "Als je dat doorvertelt, dan grijpen we je."

Belachelijk maken, uitlachen bij lichaamskenmerken of bij een verkeerd antwoord in de klas.

Kinderen een bijnaam geven op grond van door de kinderen als negatief ervaren kenmerken. (rooie, dikke, dunne, flapoor, centenbak enz.)

Gemene briefjes schrijven om een kind uit een groepje te isoleren of steun te zoeken om samen te kunnen spannen tegen een ander kind.

Non-verbaal in de klas d.m.v. blikken, signalen en gelach.

Discriminerende opmerkingen: Turk etc.

Digitaal pesten.

Fysiek:

Trekken en duwen of zelfs spugen.

Schoppen en laten struikelen.

Krabben, bijten en haren trekken.

Intimidatie:

Een kind achterna blijven lopen of een kind ergens opwachten.

Iemand in de val laten lopen, de doorgang versperren of klem zetten tussen de fietsen.

Dwingen om bijv. speelgoed dat niet van jou is af te geven.

Een kind dwingen bepaalde handelingen te verrichten, bijvoorbeeld geld of snoep meenemen.

Isolatie:

Uitsluiten: het kind mag niet meedoen met spelletjes, niet meelopen naar huis, wordt niet uitgenodigd voor partijtjes of andere leuke dingen.

Stelen of vernielen van bezittingen:

Afpakken van schoolspullen, kleding of speelgoed.

Beschadigen en kapotmaken van spullen: boeken bekladden, schoppen tegen en gooien met een schoeltas, banden van de fiets lek steken.

Het specifieke van pesten is dus gelegen in het bedreigende en vooral systematische karakter. We spreken van pestgedrag als het regelmatig gebeurt, waardoor de veiligheid van de omgeving van een kind wordt aangetast. De inzet van het pestgedrag is altijd macht door intimidatie. Bij dit echte pestgedrag zien we ook altijd de onderstaande rolverdeling terug bij een aantal betrokkenen.

De betrokkenen

Het gepeste kind

Sommige kinderen hebben een grotere kans om gepest te worden dan anderen. Dat kan komen door uiterlijke kenmerken maar het heeft vaker te maken met vertoond gedrag, de wijze waarop gevoelens worden beleefd en de manier waarop dat geuit wordt. Uit onderzoek blijkt dat kinderen gepest worden in situaties waarin pesters de kans krijgen om een slachtoffer te pakken te nemen. Er is dan al sprake van een onveilige situatie, waarbinnen een pester zich kan manifesteren en zich daarin ook nog verder kan ontwikkelen.

Kinderen die gepest worden doen andere dingen dan de meeste leeftijdgenoten in hun omgeving. Ze bespelen een ander instrument, doen aan een andere sport of zitten op een andere clubje. Ze zijn goed in vakgebieden of juist niet goed. Er zijn helaas aanleidingen genoeg om door anderen gepest te worden mits de pesters daar de kans voor krijgen vanuit de situatie.

Veel kinderen die worden gepest hebben een beperkte weerbaarheid. Ze zijn niet in staat daadwerkelijk actie te ondernemen tegen de pestkoppen en stralen dat dan ook uit naar hun kwelgeesten. Vaak zijn ze angstig en onzeker in een groep, ze durven weinig of niets te zeggen, omdat ze bang zijn om uitgelachen te worden. Deze angst en onzekerheid worden verder versterkt door het ondervonden pestgedrag, waardoor het gepeste kind in een vicieuze cirkel komt waar het zonder hulp zeker niet uitkomt. Gepeste kinderen voelen zich vaak eenzaam, hebben in hun omgeving geen vrienden om op terug te vallen en kunnen soms beter met volwassenen opschieten dan met hun leeftijdgenoten. Jongens die worden gepest horen bijna nooit tot de motorisch beter ontwikkelde kinderen.

De pesters

Kinderen die pesten zijn vaak juist fysiek wel de sterksten uit de groep. Ze kunnen zich permitteren zich agressiever op te stellen en ze reageren dan ook met dreiging van geweld of de indirecte inzet van geweld. Pesters lijken in eerste indruk populair te zijn in een klas, maar ze dwingen hun populariteit in de groep af door te laten zien hoe sterk ze zijn en wat ze allemaal durven.

Met het vertoonde pestgedrag gaat ze dat gemakkelijk af en ze krijgen andere kinderen mee bij het gedrag naar een slachtoffer. Pesters hebben ook feilloos in de gaten welke kinderen gemakkelijk aan te pakken zijn en als ze zich al vergissen, gaan ze direct op zoek naar een volgend slachtoffer. De zwijgende meerderheid en potentiële meelopers krijgen een keuze die onuitgesproken wordt opgelegd en die aan duidelijkheid niet te wensen overlaat: Je bent voor of je bent tegen me. Hier gaat een grote dreiging uit naar de gezamenlijke omgeving van pester en slachtoffer.

Alles is immers beter dan door de "machtige pester" zelf gepest te worden. De pesters stralen juist deze dreigende zekerheid met verve uit. Ze overtreden bewust regels en storen zich aan geen enkele regel en hebben vaak de vaardigheden ontwikkeld met hun daden weg te komen. Het profiel van de pester is sterk zelf bevestigend, hij/zij ziet zichzelf als een slimme durfal. "Wie maakt mij wat?" staat met grote letters op het voorhoofd geschreven.

Het komt ook regelmatig voor dat een pestkop een kind is dat in een andere situatie zelf

slachtoffer is of was. Om te voorkomen weer het mikpunt van pesten te worden, kan een kind zich bijvoorbeeld in een andere omgeving dan die van zijn slachtofferrol, vervolgens als pester gaan opstellen en manifesteren. "Laten pesten doet pesten".

Meisjes pesten minder openlijk dan jongens en vaak op een subtiele manier waarbij de uitdaging naar het gezag ter plekke niet echt aan de orde is. Ze pesten meer met woorden, maken geniepige opmerkingen of sluiten andere kinderen buiten. Meisjes opereren minder individueel en meer met groepsvorming in de zin van er al dan niet bij te horen. Fysiek geweld komt bij deze groep pesters veel minder voor.

Een succesvolle pester leert niet om zijn agressie op een andere manier te uiten dan door het ongewenste pestgedrag te vertonen. Ook pesters hebben last op termijn van hun pestgedrag. Door hun verkeerde en vooral beperkte sociale vaardigheden hebben ze vaak moeite om vriendjes op lange termijn te maken en een vriendschap op te bouwen en te onderhouden op andere gronden dan die van macht en het delen in die macht. Pesters maken een abnormale sociale ontwikkeling door met alle gevolgen van dien voor de pester zelf.

De meelopers en de andere kinderen

De meeste kinderen zijn niet direct betrokken bij pesten in de direct actieve rol van pester. Sommige kinderen behouden enige afstand en andere kinderen doen incidenteel mee. Dit zijn de zogenaamde "meelopers". Er zijn ook kinderen die niet merken dat er gepest wordt, of er zijn kinderen die het niet willen weten dat er gepest wordt in hun directe (school) omgeving.

Het specifieke kenmerk van een meeloper is de grote angst om zelf in de slachtofferrol te geraken. Maar het kan ook zijn dat meelopers stoer gedrag wel interessant vinden en denken daardoor in populariteit mee te liften met de pester in kwestie.

Kinderen moeten worden wakker geschud, zodat zij leren beseffen dat zij een actieve rol kunnen hebben

Voorals meisjes doen nogal eens mee met pesten om een vriendin te kunnen behouden. Als kinderen actiever gaan meepesten in een grotere groep, voelen ze zich minder betrokken en verantwoordelijk voor wat er met pesten wordt aangericht. Alles wat in een groep gebeurt, laat het individueel denken meer en meer achter zich en zo kan met name groepsgedrag leiden tot excessen die achteraf voor iedereen inclusief de pesters onacceptabel zijn.

Kinderen die pestgedrag signaleren en dit bij de leerkracht aangeven vervullen dus een belangrijke rol. Ook de ouders kunnen een belangrijke rol spelen. Ouders van kinderen die gepest worden en die dit probleem met de school willen bespreken, zijn natuurlijk altijd emotioneel bij het onderwerp betrokken. De gevoelde onmacht bij deze ouders wordt door hen nogal eens sterk ervaren en is niet altijd een goede leidraad tot een rationeel handelen. De ouder wil maar één ding en dat is dat het pestgedrag ogenblikkelijk stopt. Ouders van kinderen die niet direct bij het pesten zijn betrokken, kunnen meer afstand nemen. Daardoor zijn ze beter in staat om duidelijk te maken aan hun kind dat er iets aan het pesten gedaan moet worden. Dit is ook in het belang van de opvoeding en ontwikkeling hun eigen kind. Als er in de omgeving van een kind gepest wordt, heeft het kind zelf ook last van een onveilige, onprettige sfeer in de groep of de klas.

Te verwachten problemen bij de aanpak van pesten

Bij het gepeste kind: Een gepest kind schaamt zich vaak voor zijn gedrag, het voldoet niet aan normen die de ouders graag in hun kinderen terugzien: een vrolijk en vooral onbezorgd kind dat zelfstandig in staat is zijn boontjes te doppen. Pesten is een groot

probleem voor kinderen en zorgt ook voor een evenredig groot probleem bij de erkenning en de aanpak ervan. Veel gepeste kinderen doen er dan uiteindelijk ook maar het zwijgen toe en vereenzamen. De angst kan aanvankelijk nog groter worden als het pesten bespreekbaar gemaakt wordt door de ouders, waardoor het gepeste kind eens te meer met de gevolgen van het pesten wordt geconfronteerd. Als represaille kan er in nog heviger mate gepest worden dan daarvoor al het geval was.

Bij de pester: De pester zelf ziet zich in zijn machtsspel bedreigd, en dat moet ten koste van alles voorkomen worden. Soms blijken de pesters echter net zo opgelucht als de slachtoffers bij een duidelijke aanpak. Er wordt immers ook aandacht besteed aan hun onmacht om normaal met andere kinderen een relatie op te bouwen.

In de directe kind-omgeving: Daarnaast is het goed te weten dat er altijd kinderen zijn die zich schuldig voelen, omdat ze niet op kunnen komen voor het slachtoffer door actief te helpen of een volwassene te hulp te roepen. Dit is vergelijkbaar met het niet te hulp schieten bij het verdrinken van mensen, waarbij omstanders aanwezig zijn.

Ook zijn er altijd kinderen die helemaal niet in de gaten hebben dat er in hun omgeving gepest wordt. Ze zien wel het een en ander gebeuren, maar kunnen de gebeurtenissen niet duiden als pestgedrag.

Bij de ouders: Ouders van kinderen hebben vaak moeite om hun kind terug te zien in de rol van meeloper of pester. Ouders beschikken niet altijd over de juiste informatie en ook het zich op beperkte schaal voordoen van conflictsituaties tussen groepen kinderen, zorgt ervoor dat er nauwelijks vergelijkingsmateriaal voorhanden is. Een pester op school hoeft zich in de thuissituatie niet als pester te manifesteren. Sommige ouders zien ook de ernst van de situatie onvoldoende in. Zij vertalen het pestgedrag van hun kind in weerbaar gedrag. Hun kind maakt echter een abnormale ontwikkeling door met grote risico's op normatief afwijkend gedrag op latere leeftijd met grote gevolgen. Andere ouders zien er niets meer in dan wat onschuldige kwajongensstreken. De slogan: "Ach iedereen is wel eens gepest, u toch ook?" geeft de visie van de ouders op dit gedrag aardig weer. Behalve de pester moeten dus ook vaak de ouders doordrongen worden van het ongewenste karakter voor alle betrokkenen van het vertoonde pestgedrag.

BESCHIKBARE DOCUMENTEN PCBO

- Format Groepsplan/ Evaluatie/ Groepsoverzicht
- Agenda Groepsbespreking
- Intakelijst nieuwe kleuters
- Toetskalender
- Tijden voor aanmelding voor het schooljaar PO/VO
- Aanmeldingsformulier expertteam
- Groeidocument